

ZMIENNE ROLE I LOSY TOWARZYSTW BIBLIOLOGICZNYCH

Zadania, jakie stawiają sobie towarzystwa naukowe, są nader zróżnicowane. Bodaj dwie sfery działalności są tylko dla nich wspólne: uprawianie nauki (tj. różnych dziedzin w przypadku towarzystw naukowych ogólnych lub poszczególnych nauk w przypadku towarzystw specjalistycznych) i upowszechnianie jej. Te podstawowe zadania realizowane są rozmaitymi drogami i sposobami, mają nieraz charakter wielkich inicjatyw naukowych, w których uczestniczą tysiące badaczy, ale niekiedy tylko postać skromnych, krótkotrwałych działań o znaczeniu lokalnym, ograniczonych do niewielkiego grona osób, o nikłym rezonansie naukowym i społecznym.

Znaczenie i zasięg oddziaływania towarzystw naukowych są zawsze wypadkową uwarunkowań zewnętrznych i aktywności samych uczonych, a ich wystawanie, rozwój i zanik dają się objaśnić ewolucją nauki jako zjawiska społecznego. W ramach poszczególnych dyscyplin tworzenie towarzystw naukowych jest dowodem ich zaawansowanego rozwoju, nie mniej ważnym, jak miejsce w uniwersytecie czy posiadanie czasopism na poziomie naukowym.

Te ogólne prawidłowości dostrzec można również w dziejach i współczesności towarzystw naukowych w obrębie bibliologii. Nie napisano dotąd historii bibliologicznych towarzystw naukowych, choć poszczególne organizacje mają obfitą literaturę i – co ważniejsze – dla dzisiejszego bibliologa pożyteczna może być refleksja teoretyczna i historyczna nad taką formą uczestniczenia w nauce. Studiując dzieje towarzystw bibliologicznych wzbogacamy historię dyscypliny nie tylko o organizacyjne jej aspekty; poznajemy bowiem kulisy wydarzeń, ludzi, którzy w nich brali udział, kształtowanie się autorytetów, nie zrealizowane nigdy programy badawcze. Wiele z tego może stanowić i dzisiaj cenne źródło inspiracji.

Wyodrębnienie spośród różnych organizacji i instytucji związanych ze światem książki kategorii naukowych towarzystw bibliologicznych wcale nie jest łatwe, i to nie tylko z powodu ograniczonego u nas dostępu do zagranicznego piśmiennictwa księgoznawczego, a szczególnie do dokumentów urzędowych i materiałów archiwalnych. Kłopot zasadniczy bierze się stąd, że obok towarzystw w pełni i niewątpliwie bibliologicznych (w nazwie, programie, wynikach pracy) do kategorii tej musimy włączyć także wiele organizacji zawodowych zrzeszających pracowników książki (wydawców, drukarzy, księgarzy, bibliotekarzy) oraz stowarzyszeń miłośników (przyjaciół) książki, bibliofilów, kolekcjonerów ekslibrisów i innych. Niektóre z nich mają imponujący dorobek naukowy, wydawniczy i popularyzatorski. Aktywność na polu księgoznawstwa przejawiają również sekcje (wydziały, komisje, zespoły) towarzystw naukowych ogólnych. Wyniki tej działalności są często wię-

ksze i trwalsze, aniżeli w niejednym autonomicznym towarzystwie bibliologicznym. Wskażmy tu na blisko czterdziestoletni dorobek Komisji Bibliografii (obecnie Bibliologii) i Bibliotekoznawstwa Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, utrwalony w corocznych „Sprawozdaniach WTN” i w serii „Śląskie Prace Bibliograficzne (Bibliologiczne) i Bibliotekoznawcze”. Namiastką towarzystw bibliologicznych w ZSRR były z kolei sekcje książki domów uczonych Akademii Nauk ZSRR w Moskwie i Leningradzie.

Nie podejmujemy tutaj nawet próby systematycznego przedstawienia, a tym bardziej ocenienia, dawnych i współczesnych towarzystw bibliologicznych. Były ich w całym świecie – w powyższym rozumieniu – setki. Chcemy jedynie pokazać najistotniejsze zjawiska związane z tymi towarzystwami i odpowiedzieć na pytanie, jakie mają znaczenie w bibliologii. Zmierzać będziemy zatem do opisu zróżnicowanych i zmieniających się ról towarzystw bibliologicznych w kontekście rozwoju dyscypliny. Kształtując bibliologię dzieliły one bowiem jej losy.

Nie da się jednoznacznie stwierdzić, jaka społeczność naukowa była pierwszym w świecie towarzystwem bibliologicznym. Bibliologia wyrastała w ciągu wieków z nauk historycznych, rozumiało więc, że te akademie i towarzystwa naukowe, które zajmowały się studiami historycznymi i historycznoliterackimi z czasem coraz więcej uwagi poświęcały zagadnieniom księgoznawczym. W pierwszej połowie XVIII w. aktywnością swych członków na polu badań nad historią książki uwagę zwracała paryska Académie des Inscriptions et Belles Lettres¹. Wkrótce pojawiły się towarzystwa miłośników starożytności, jak angielskie Society of Antiquaries² czy American Antiquarian Society³, które w swych programach miały także studia księgoznawcze. To ostatnie, po wielu już w swojej 180-letniej historii pracach bibliologicznych, podjęło w 1974 r. nowy program badawczy: rejestrację w formie czytelnej maszynowo amerykańskiej produkcji wydawniczej z lat 1640–1876 (NAIP = North American Imprints Program)⁴.

Rolę towarzystw bibliologicznych od XIX w. odgrywają organizacje bibliofilskie. Zgromadzeni w nich posiadacze i miłośnicy książek dawnych i rzadkich, pięknych i cennych podejmowali indywidualne i zespołowe badania naukowe, publikowali ich rezultaty, upowszechniali wiedzę o książce, walnie przyczyniali się do jej zachowania i ochrony. Z kręgów bibliofilskich wywodzą się liczne towarzystwa bibliologiczne o charakterze ściśle naukowym⁵. Bez żadnych zastrzeżeń możemy na przykład zaliczyć do nich Société des Bibliophiles de Guyenne w Bordeaux. Założone 7 lutego 1866 r., by – jak to lapidarnie określał statut – „publier, traduire ou réimprimer les ouvrages inédits ou rares qui intéressent l'ancienne province de Guyenne”, rozszerzyło od 1931 r. zakres swej działalności („les communications, les présentations d'ouvrages, les études bibliographiques ou bibliophiliques, littéraires, artistiques ou historiques, se rattachant autant que possible au Sud-Ouest”) i zaczęło publikować „Bulletin” (92 zeszyty w latach 1932–1970), który od 1971 r. przekształcił się w „Revue Française d'Histoire du Livre”, dzisiaj jedno z najlepszych we Francji i w świecie czasopism bibliologicznych⁶. Podobnie istotną rolę w pracach bibliologicznych odgrywają niemieckie towarzystwa bibliofilskie, jak Gesellschaft der Bibliophilen (założone w 1899 r., opublikowało m.in. 7-tomowy Deutsches Anonymen-Lexikon 1501–1850 M. Holzmann a H. Bohatty)⁷ i Maximilian-Gesells-

chaft (od 1911)⁸, liczne organizacje angielskie i amerykańskie⁹, krajowe i emigracyjne rosyjskie i ukraińskie¹⁰, i inne.

W ustrojach totalitarnych marginalna, zdawałoby się, działalność towarzystw bibliofilskich przyciągała uwagę władz: niemieckiemu Gesellschaft der Bibliophilen przewodniczył w latach 1941–1945 gauleiter Wiednia Baldur von Schirach¹¹, a radzieckie Wszeczhwiązkowe Dobrowolne [!] Towarzystwo Miłośników Książki było jednoznacznie sytuowane wśród organizacji ideologicznych¹². Kiedy sekcja zbieraczy książek i ekslibrisów oddziału moskiewskiego Ogólnorosyjskiego Towarzystwa Filatelistów (to przykład ukrytego towarzystwa bibliologicznego!) wydała w 1933 r. teoretyczną rozprawę Mikołaja Somowa „Istota księgoznawstwa”¹³, a nastąpiło to już po faktycznej likwidacji nauki o książce w ZSRR, jeden z recenzentów wykorzystał okazję, by wnieść swój wkład do niszczenia nauki, pisząc o „„istocie» księgoznawstwa i zbieraczoznawstwa” w „pewnej szkodliwej książce kolekcjonerskiej”¹⁴.

Do towarzystw bibliologicznych zaliczymy bez wątplenia sporą grupę organizacji bibliograficznych¹⁵, przede wszystkim dlatego, że pierwsze z nich powstawały w okresie, gdy nie rozdzielano jeszcze wyraźnie pojęć „bibliografia” i „bibliologia”, i że dzisiaj najaktywniej działają one w krajach języka angielskiego, gdzie termin „bibliography” ciągle oznacza także teoretyczną i historyczną wiedzę o książce. Program tych towarzystw odbija zazwyczaj charakter i poziom bibliologii danego kraju i okresu. Pierwszym towarzystwem tego typu było francuskie Sociéti Bibliographique powstałe w 1868 r.¹⁶, które m.in. patronowało trzem międzynarodowym kongresom bibliograficznym (1878, 1888, 1898). Do dzisiaj działają angielskie Bibliographical Society założone w 1892 r. przez znakomitego inkunabulistę Waltera Copingera i Sir Jamesa MacAlistera dla prowadzenia badań w zakresie „historical bibliography in all its aspects”¹⁷ oraz późniejsze, o podobnym profilu, BS of America (1904), BS of Canada (1962), BS of Australia and New Zealand (1970)¹⁸. W Wielkiej Brytanii powstało także kilka lokalnych towarzystw bibliograficznych: w Edynburgu (1890), Glasgow (1912), Oxfordzie (1922), Cambridge (1949), Birmingham (1973), Liverpoolu (1979). Podobnie i w Ameryce pierwsze towarzystwo bibliograficzne miało zasięg lokalny, powstało w Chicago w 1899 r., i o pięć lat wyprzedziło organizację ogólnokrajową¹⁹. Programy badawcze towarzystw bibliograficznych, pozostając w kręgu bibliografii historycznej, różnią się zakresem i szczegółowymi celami, np. Glasgow BS koncentruje się na zagadnieniach bibliografii szkockiej, a Liverpool BS za swoje pierwsze zadanie miało sporządzenie historycznego informatora o księgarstwie w północno-zachodniej Anglii. Towarzystwa bibliograficzne tworzą niekiedy własne księgozbiory i prowadzą, czasem bardzo aktywną, działalność wydawniczą. Literatura księgoznawcza byłaby znacznie uboższa bez „Transactions” londyńskiego BS (od 1893), „The Papers of the Bibliographical Society of America” (od 1904), czy „Studies in Bibliography” publikowanych przez BS of the University of Virginia (od 1948)²⁰. Publikacje anglojęzycznych towarzystw bibliograficznych pokazują jak od rejestracji bibliograficznej przeszły one stopniowo do prac badawczych o charakterze ogólnobibliologicznym²¹.

Znaczną rolę odegrały także towarzystwa bibliograficzne w Rosji²². Pierwszym był utworzony z inicjatywy Andrieja Toropowa Moskowskij Bibliograficzeskij Krużok, który rozpoczął działalność 4 października 1889 r.²³ Od 1900 r. MBK przekształcił się w Russkoje Bibliograficzeskoe Obszczestwo pri Moskowskom Uniwersitietie, stając się ośrodkiem prac bibliograficznych i księgoznawczych w Rosji. Działali w nim tacy m.in. twórcy rosyjskiej bibliografii i bibliologii jak Mikołaj Lisowski, Bogdan Bodnarski²⁴, Aleksy Sidorow, współpracowali też księgoznawcy spoza Moskwy (Aleksander Łowiagin, Michał Kufajew, Aleksander Fomin, Udo Iwask) i spoza Rosji (Mikołaj Rubakin, Paul Otlet). Bibliografia książek rosyjskich od 1708 r. sporządzona w RBO (600 tysięcy opisów) zaginęła²⁵, ale ponad sto rozmaitych publikacji tego towarzystwa wzbogaciło literaturę księgoznawczą²⁶, na naukowych posiedzeniach dojrzewały koncepcje teoretyczne i programy badań, a różne inicjatywy organizacyjne włączyły RBO w życie naukowe i kulturalne Rosji (zwołanie I Ogólnorosyjskiego Zjazdu Bibliograficznego w 1924 r., obchody 200-lecia czasopiśmiennictwa rosyjskiego, prace nad bibliografią utworów Lwa Tołstoja).

U progu lat trzydziestych Rosyjskie Towarzystwo Bibliograficzne stało się kolejną w ZSRR ofiarą ideologii. „RBO – pisze E.K. Biespałowa – w którym przeważające miejsce zajmowali starzy, «burżuazyjni» inteligeni było jednym z licznych zniszczonych w tych latach stowarzyszeń naukowych”²⁷. Komisja kontrolna zarzuciła Towarzystwu m.in. brak związku z budownictwem socjalistycznym („np. nie zajmowano się bibliografią historii partii”), oderwanie od współczesnej nauki z powodu niepodejmowania prac nad marksistowską metodologią radzieckiej bibliografii, bezplanowość działań. Wyjaśnienia rady Towarzystwa nie dały naturalnie żadnych rezultatów i decyzją Sektora Nauki Ludowego Komisariatu Oświaty RSFR z 13 listopada 1930 r. zostało ono zlikwidowane.

Nie przetrwało pierwszej wojny światowej i Rewolucji inne rosyjskie towarzystwo bibliograficzne – odeskie; działało w latach 1911–1916, pozostały po nim „Izwiestija Odesskogo Bibliograficzeskogo Obszczestwa”²⁸. W roli towarzystw bibliograficznych występowały także w Rosji lokalne organizacje krajoznawcze.

„Odwilż” po XX Zjeździe KPZR w 1956 r. sprawiła, że powrócono do idei stworzenia organizacji, bardziej zresztą zawodowej niż naukowej, zrzeszającej bibliografów i bibliotekarzy. Nad powołaniem Wszechzwiązkowego Towarzystwa Biblioteczno-bibliograficznego (w dokumentach pojawiła się też nazwa Wszechzwiązkowe Towarzystwo Pracowników Książki) debatowano w Ministerstwie Kultury ZSRR w latach 1956–1961, przygotowano projekt odpowiedniej uchwały KC KPZR i kilka wersji statutu. Do utworzenia towarzystwa jednak nie doszło, a miało ono „zaktywizować liczną społeczność biblioteczną w dziele propagandy książki wśród ludności, pozyskać w kraju setki i tysiące entuzjastów do udziału w zarządzaniu bibliotekarstwem, ożywić pracę rad bibliotecznych”²⁹. Wyraźnych celów naukowych planowane towarzystwo nie przedstawiało, chociaż, jak napisano we wstępie do projektu statutu, należeć do niego także mogli „pracownicy nauki w dziedzinie bibliotekoznawstwa, bibliografii i księgoznawstwa”³⁰. Obawa przed takimi formami zrzeszania się pracowników książki szła w parze z centralnym administrowaniem. Wymownie świadczy o tym zdanie z radzieckiej encyklopedii księgo-

zawczej: „W Związku Radzieckim funkcje radzieckiego towarzystwa bibliotecznego pełni Rada Biblioteczna Ministerstwa Kultury ZSRR”³¹.

Profesjonalizacja pracowników książki, zapoczątkowana już wcześniej, przyniosła od XIX w. szybki rozwój organizacji zawodowych wydawców, drukarzy, księgarzy i bibliotekarzy. Część z nich prowadziła także działalność typowo naukową (badania, posiedzenia naukowe, publikacje). Spośród stowarzyszeń księgarzy najlepszym przykładem może być Historische Kommission des Börsenvereins der Deutschen Buchhändler w Lipsku założona w 1876 r., zlikwidowana w okresie hitlerowskim w 1934 i reaktywowana w 1953, która opracowała i wydała m.in. 5-tomową fundamentalną „Geschichte des Deutschen Buchhandels” F. Kappa i J. Goldfriedricha (1886–1923) i 21 tomów „Archiv für Geschichte des Deutschen Buchhandels”³². Inicjatywy naukowe narodowych i międzynarodowych stowarzyszeń bibliotekarskich również wychodzą daleko poza sprawy ściśle zawodowe i poza uprawianie bibliotekoznawstwa; obejmują często problemy bibliologiczne w szerokim kontekście historycznym, kulturalnym i społecznym. Szczególnie może działalność wydawnicza takich organizacji jak brytyjskie Library Association, American Library Association, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich czy IFLA przyczynia się do rozwoju badań bibliologicznych.

Pierwszym w dziejach nauki o książce towarzystwem noszącym nazwę bibliologicznego było Russkoje Bibliologičeskoe Obszczestwo w Petersburgu³³. Utworzone 25 września 1899 r. miało za zadanie „służyć integracji badaczy zagadnień księgoznawczych, prowadzić prace teoretyczne i stosować je w praktyce w celu ułatwienia dostępu do wszelkich rodzajów piśmiennictwa, a także badać problemy książki [ściślej: książkowego dzieła] w przeszłości i współczesności”³⁴. Inicjator utworzenia Towarzystwa Aleksander Łowiagin, uważany dzisiaj za jednego z najwybitniejszych teoretyków bibliologii w skali światowej, wyrastał w tradycji rosyjskiej bibliografii i – jak można wnioskować z materiałów RBO, a także z trafnych opinii Bodnarskiego³⁵ – „bibliologia” miała w nazwie Towarzystwa oznaczać jedynie „naukę bibliografię”³⁶. Łowiagin nie miał jeszcze wtedy wyraźnego poglądu na zakres bibliologii, utożsamiał ją z bibliografią i dopiero później dostrzegł różnice³⁷. Paradoksalnie więc pierwsze w świecie towarzystwo bibliologiczne orientowało się w swej działalności, przynajmniej początkowo, na zagadnienia historycznoliterackie. Zmiana nastąpiła w latach 1919–1921, a szczególnie 1927–1931, za kadencji ostatniego prezesa RBO Aleksandra Fomina, kiedy Towarzystwo skoncentrowało się na teorii księgoznawstwa, na historii i współczesności książki. Historyk RBO I.F. Martynow podaje, że w okresie 1924–1930 odbyło się 60 posiedzeń naukowych ze 112 referatami³⁸. Towarzystwo prowadziło ożywioną działalność wydawniczą (m.in. biuletyny, czasopismo „Bibliograficzeskije listy”, prace zbiorowe „Bibliograficzeskij sbornik”, „Literaturno-bibliologičeskij sbornik”, „Sertum bibliologicum”), dydaktyczną (wspólne z Rosyjską Izbą Książki kursy księgoznawstwa) i organizacyjną. Z istniejącej od 1903 r. w RBO sekcji bibliotekoznawstwa wyłoniło się w pięć lat później Obszczestwo Bibliotekowiedienija. Aktywne do Rewolucji, nie miało szans funkcjonowania w Rosji radzieckiej; formalnie widać jednak istniało, skoro zlikwidowane w 1931 r. RBO stało się jego sekcją bibliologiczną³⁹.

W innych zupełnie czasach i warunkach, z innym programem odbijającym założenia i cele współczesnej bibliologii, działa od 1975 r. francuskie Société de Bibliologie et de Schématisation (SBS). Postawiło ono przed sobą zadanie o znaczeniu podstawowym: studium metody poznawania zjawisk bibliologicznych⁴⁰. Temu celowi podporządkowane są prace szczegółowe, teoretyczne, historyczne i stosowane. W kręgu tego towarzystwa, głównie za sprawą jego animatora Roberta Estivalsa, ukształtowała się nowoczesna koncepcja bibliologii jako jednej z nauk o komunikacji („la science de la communication écrite”, „la science de l'écrit”)⁴¹. SBS rozwinęło niezwykle aktywną działalność naukową, wydawniczą i organizacyjną. Na szczególną uwagę zasługują inicjatywy współpracy międzynarodowej, które wyraziły się najpełniej w organizacji od 1981 r. kolokwium bibliologicznych (poza Francją także w Bułgarii, na Węgrzech i w Tunezji).

Od 1984 r. SBS konsekwentnie dążyło do utworzenia międzynarodowego towarzystwa bibliologów. Jak pisał w 1987 r. Robert Estivals: po pierwsze wystarczający jest stan zaawansowania bibliologii, po drugie istnieją prace syntetyczne w skali narodowej i międzynarodowej, po trzecie wyniki badań publikuje się na forum międzynarodowym, po czwarte powstały komitety narodowe przygotowujące organizację towarzystwa międzynarodowego⁴².

26 marca 1988 r. w Tunisie podczas obrad międzynarodowego kolokwium nt. „Nauczanie pracowników książki wobec nowych technik komunikacyjnych” cztery narodowe komitety organizacyjne: francuski, bułgarski, węgierski i tunezyjski utworzyły Międzynarodowe Towarzystwo Bibliologiczne (Association Internationale de Bibliologie = AIB)⁴³.

Statut AIB określa, że zadaniem tej organizacji jest sprzyjanie rozwojowi bibliologii w skali międzynarodowej poprzez stymulowanie badań i upowszechnianie ich wyników, popieranie nauczania uniwersyteckiego i zawodowego w zakresie komunikacji za pomocą pisma, organizacja konferencji bibliologicznych⁴⁴. Program badań obejmuje takie zagadnienia, jak: bibliologia jako dyscyplina naukowa i przedmiot nauczania, relacje między pismem a mową, dźwiękiem, obrazem, przestrzenią i czasem, związki bibliologii z socjologią książki i czytelnictwa, bibliologia wobec nowych technik przekazu. Do najważniejszych przedsięwzięć AIB należy publikowanie tekstów klasyków bibliologii (ukazał się już reprint dzieła P. Otlea „Traité de documentation” z 1934 r., przygotowywana jest edycja „Introduction à la psychologie bibliologique” M. Rubakina z 1922 r.), prace nad międzynarodową bibliografią bibliologiczną i nad encyklopedią bibliologii⁴⁵, a także starania o utworzenie czasopisma „Revue Internationale de Bibliologie”.

Towarzystwo kontynuuje zapoczątkowane przez SBS międzynarodowe kolokwia bibliologiczne (przejmując nawet ich numerację): siódme nt. „Bibliologia, rozwój, społeczeństwo” odbyło się w 1988 r. w Sofii⁴⁶, ósme „Teoria i metodologia badań bibliologicznych” w 1989 w Paryżu⁴⁷, dziewiąte „Bibliologia, komunikacja i kultura” w 1990 w Tunisie, dziesiąte „Rozwój kulturalny i naukowy a komunikacja” w 1991 w Cáceres w Hiszpanii⁴⁸. Miejscem obrad tego ostatniego miała być od 30 marca do 4 kwietnia 1991 r. Moskwa; ze względu na sytuację finansową i polityczną gospodarzy spotkanie niemal w ostatniej chwili odwołano. Jaki będzie los jedenastego kolokwium, które organizują bibliologowie algierscy?

W działalności towarzystw bibliologicznych odbijają się kolejne etapy rozwoju bibliologii, wyrastającej z innych nauk humanistycznych, szukającej swojej specyfiki, porządkującej własne pole badawcze, specjalizującej się, łączącej z innymi dyscyplinami i im potrzebnej. Od lokalnych organizacji bibliofilskich i bibliograficznych droga prowadzi do towarzystw narodowych i międzynarodowych. Skromne początkowo zamierzenia ograniczające się do rejestracji bibliograficznej lub popularyzowania zagadnień książki rozwinęły się w obszerne programy badawcze, wydawnicze i edukacyjne. Obok towarzystw bibliologicznych ogólnych istniały, i nadal funkcjonują, niewielkie organizacje specjalistyczne, wykonujące ściśle określone zadania naukowe. Wymieńmy tu Gutenberg-Gesellschaft założone w 1901 r. dla badań nad wynalazkiem Gutenberga i jego rozwojem technicznym i artystycznym⁴⁹, Gesellschaft für Typenkunde des 15. Jahrhunderts wspierające badania inkunabulistyczne (od 1906 r. do drugiej wojny światowej)⁵⁰, Société française de reproductions de manuscrits à peintures⁵¹, towarzystwa badaczy historii drukarstwa (m.in. angielskie Printing Historical Society, American Printing History Association⁵², międzynarodowy Arbeitskreis Druckgeschichte), ekslibrisów (np. Association française pour la connaissance de l'exlibris), książek miniaturowych (International Miniature Book Society). Swego rodzaju towarzystwa naukowe powstają także przy wielkich centrach badawczych, jak Herzog August Bibliothek w Wolfenbüttel gdzie obok gremiów zajmujących się Średniowieczem, Renesansem i Barokiem mamy też Wolfenbütteler Arbeitskreis für Geschichte des Buchwesens i WA für Bibliotheksgeschichte⁵³.

Dorobek towarzystw bibliologicznych niełatwo zmierzyć i ocenić. Nawet gdybyśmy zliczyli wszystkie ich publikacje, spisali referaty na posiedzeniach i konferencjach, sporządzili rejestry członków, pozostaną jeszcze trudniejsze do opisania, a ważniejsze, ich funkcje inspirujące, integrujące i opiniotwórcze w środowiskach naukowych. Taką też rolę pełni już utworzone w 1989 r. Polskie Towarzystwo Bibliologiczne kierowane przez Profesor Barbarę Bieńkowską. Czas pokaże, jak rozwinie się jego działalność i jakie będzie znaczenie w bibliologii polskiej i światowej.

Przypisy

¹ A. Żbikowska-Migoń, *Historia książki w XVIII wieku. Początki bibliologii*, Warszawa 1989, s. 59.

² S.A. Roxas, *Bibliographical societies, development of*. [W:] *Encyclopedia of library and information science* [dalej: ELIS], New York 1969, t. 2, s. 385.

³ C.K. Shipton, W.Z. Nasri, *American Antiquarian Society*. [W:] ELIS, 1968, t. 1, s. 219-224.

⁴ O założeniach i dotychczasowych wynikach tego programu zob. M.A. McCorison, *The Annals of American Bibliography, or Book History, Plain and Fancy*. „Libraries & Culture. A Journal of Library History” (Austin, Texas) 1991, T. 26, nr 1, s. 14-23.

⁵ Zob. m.in. G.A.E. Bogeng, *Die grossen Bibliophilen*, Leipzig 1922 (reprint Hildesheim 1984) t. 1-3; W. Schmitz, *Bibliophile Gesellschaften*. [W:] *Lexikon des gesamten Buchwesens*. 2. Aufl. [dalej: LGB²], Stuttgart 1987, t. 1, s. 375-376.

⁶ G. Hubrecht, *Célébration du Centenaire de la Société des Bibliophiles de Guyenne* 14 octobre 1966. „Bulletin de la Société des Bibliophiles de Guyenne” (Bordeaux) 1967, nr 85, s. 1-9.

⁷ P. Neumann, *Gesellschaft der Bibliophilen*. [W:] LGB², 1990, t. 3, s. 155.

⁸ H. Deckert, Maximilian-Gesellschaft. [W:] Lexikon des Bibliothekswesens. 2. Aufl. Leipzig 1974, t. 1, szp. 967-968.

⁹ R. Cave, Publishing and bibliophile societies. [W:] ELIS, 1978, t. 25, s. 8-14.

¹⁰ A.W. Miez'ier, Słownary ukazatel' po knigowiedieniju, Leningrad 1924, szp. 151-178, 779-788; P.N. Bierkow, Istorija sowietskogo bibliofilstwa (1917-1967), Moskwa 1983; A.P. Rusinow, Po stranicam parizskogo „Wriemiennika Obszczestwa družiej russkoj knigi”. [W:] Kniga, Moskwa 1989, t. 59, s. 146-181; „Knyholub. Wydannia Ukrajińskoho Towarystwa Prychylnykw Knyhy” Praha 1927-1932, t. 1-6; O.G. Łasunskij, Wsierosijskaja asociacija bibliofilow: celi i zadacz. [W:] Kniga, 1991, t. 62, s. 182-189.

¹¹ P. Neumann, op.cit.

¹² S.G. Szuwałow, Wsiesojuznoje dobrowolnoje obszczestwo lubitielej knigi w sistiemie ideologicznych organizacij strany. [W:] Kniga, 1989, t. 58, s. 35-42.

¹³ N.M. Somow, Suszcznost' knigowiedienija. Bibliologičeskij oczerk, Moskwa 1933, ss. 94.

¹⁴ I.W. Władisławlew, „Suszcznost'” knigowiedienija i kollekcionerowiedienija. „Sowietskaja bibliografija” 1933, wyp. 1-3, s. 329-335; tenże: Ob odnoj wriednoj kollekcionerskoj knigie. „Knižnyj front” 1933, nr 9, s. 39-40.

¹⁵ S.A. Roxas, op.cit., s. 384-388; W. Grebe, Bibliographische Gesellschaften. [W:] LGB², 1987, t. 1, s. 372.

¹⁶ S.A. Roxas, op.cit., s. 385.

¹⁷ J. Feather, A dictionary of book history, New York 1986, s. 26; The Bibliographical Society 1892-1942. Studies in retrospect, London 1945; S.A. Roxas, Bibliographical Society (London). [W:] ELIS, 1969, t. 2, s. 401-405.

¹⁸ J. Feather, op.cit., s. 27; J.M. Edelstein, Bibliographical Society of America. [W:] ELIS, 1969, t. 2, s. 395-401.

¹⁹ The Bibliographical Society of America 1904-1979. A retrospective collection, Charlottesville, Virginia 1980.

²⁰ W.H. Runge, Bibliographical Society of the University of Virginia. [W:] ELIS, 1969, t. 2, s. 406. Zob. też K. Migoń, O badaniach bibliologicznych w USA. [W:] Rocznik Biblioteki Narodowej, Warszawa 1983, t. 15, s. 353-354.

²¹ Index to selected bibliographical journals 1933-1970, London: The Bibliographical Society 1982.

²² A.W. Miez'ier, op.cit., szp. 13-16, 733-735.

²³ A.D. Toropow, Moskowskij Bibliografičeskij Kružok. Straniczka wospominanij. [W:] Sertum bibliologicum w czest'... A.I. Maleina, Pietierburg 1922, s. 275-276.

²⁴ N.I. Waśkowa, B.S. Bodnarskij i Russkoje bibliografičeskoje obszczestwo. [W:] Kniga, 1989, t. 59, s. 110-120.

²⁵ Knigowiedienije. Encikłopedičeskij słowar', Moskwa 1981, s. 477.

²⁶ W.I. Roźnowa, „Knigowiedienije” – żurnal Moskowskogo bibliografičeskogo krużka. [W:] Kniga, 1989, t. 57, s. 118-133; I.N. Tarasienko, Żurnal „Bibliografičeskije izwiestija” i jego rol w stanowleniu sowietskogo knigowiedienija. [W:] Kniga, 1978, t. 37, s. 127-151.

²⁷ E.K. Biespałowa, Kak zakrywali Russkoje bibliografičeskoje obszczestwo. „Sowietskaja bibliografija” 1989, nr 1 (232), s. 75-81, cytat ze s. 76.

²⁸ Bibliografični towarystwa. [W:] Ukrajińska Radjańska Encykłopedija, Kyjiw 1959, t. 1, s. 547.

²⁹ W.I. Gulczinskij, Dokumenty wriemion „ottiepiel”. „Sowietskaja bibliografija” 1989, nr 3 (235), s. 74.

³⁰ Tamże, s. 78.

- ³¹ Knigowiedienije. Enciklopedičeskij słowar', s. 75.
- ³² Hundert Jahre Historische Kommission des Börsenvereins 1876–1976, Frankfurt am Main 1976 (Sonderdruck aus „Buchhandelsgeschichte“, Nr 8).
- ³³ Knigowiedienije. Enciklopedičeskij słowar', s. 477.
- ³⁴ Cytat ze statutu RBO. Zob. I.F. Martynow, Rusškoje bibliologiczeskoje obszczestwo w gody sowietskoy własti (1917–1931 gg.). [W:] Kniga, 1974, t. 29, s. 98.
- ³⁵ B.S. Bodnarskij, Rol A.M. Łowiagina w naukach o knigie. [W:] Kniga, 1983, t. 47, s. 159-169.
- ³⁶ Tamże, s. 165-166. NB. termin „bibliologia” Bodnarski uważał za „nieszczególnie udany”.
- ³⁷ K. Migoń, Z dziejów nauki o książce, Wrocław 1979, s. 96-99.
- ³⁸ I.F. Martynow, op.cit., s. 104-105.
- ³⁹ Knigowiedienije. Enciklopedičeskij słowar', s. 477.
- ⁴⁰ „L'apport de la bibliologie à l'épistémologie générale c'est, justement, la théorie de la schématisation”. Zob. R. Estivals, La bibliologie, Paris 1987, s. 118-119.
- ⁴¹ O działalności SBS najlepiej informuje jego czasopismo „Schéma et Schématisation”, obecnie pod tytułem „Revue de Bibliologie. Schéma et Schématisation”, z dodatkiem „Bulletin d'Informations Internationales de Bibliologie” (34 numery do 1991 r.). Zob. też Société de Bibliologie et de Schématisation. Répertoire des adhérents, Paris 1988.
- ⁴² R. Estivals, op.cit., s. 124-125.
- ⁴³ Obszerniejsza prezentacja Towarzystwa w sprawozdaniu K. Migonia: Utworzenie Międzynarodowego Towarzystwa Bibliologicznego (AIB). „Studia o Książce” 1989, t. 18, s. 377-379.
- ⁴⁴ Statut AIB m.in. w „Revue de Bibliologie” nr 29, s. 95-96.
- ⁴⁵ W 1991 r. przygotowano trzytomowy reprint tej encyklopedii pt. Les sciences de l'écrit. Encyclopédie internationale de la bibliologie. Sous la direction de Robert Estivals. Avec la collaboration de Jean Meyriat et François Richaudeau. Ouvrage préparé avec les concours de l'Unesco de l'Association Internationale de Bibliologie et des Editions Retz.
- ⁴⁶ Bibliologie, développement, société. Colloque international de bibliologie – Sofia, 4-7 octobre, 1988, Sofia 1990 (karta tyt. także w języku bułgarskim).
- ⁴⁷ Théorie, méthodologie et recherche en bibliologie. 8e colloque international de bibliologie. Colloque organisé par la Bibliothèque Nationale et l'Association internationale de bibliologie 25-27 Septembre 1989. Textes réunis et présentés par Robert Estivals, Paris 1991.
- ⁴⁸ Część referatów opublikowana w „Revue de Bibliologie” nr 34. Zob. też Liste des thèmes des colloques de bibliologie. „Revue de Bibliologie” nr 33, s. 82.
- ⁴⁹ U. Altmann, Gutenberg-Museum. [W:] Lexikon des Bibliothekswesens. 2. Aufl. Leipzig 1974, t. 1, szp. 637-638.
- ⁵⁰ S. Corsten, Gesellschaft für Typenkunde des 15. Jahrhunderts (GfT). [W:] LGB², 1990, t. 3, s. 157. Zob. też Deutscher Buchdruck im Jahrhundert Gutenbergs. Zur Fünfhundert-Jahrfeier der Erfindung des Buchdrucks. Hrsg. von der Preussischen Staatsbibliothek und von der Gesellschaft für Typenkunde des 15. Jahrhunderts Wiegendruckgesellschaft, Leipzig 1940.
- ⁵¹ Société française de reproductions de manuscrits à peintures, son but, ses projets, sa première publication, ses comités, ses statuts, Paris 1910.
- ⁵² J. Feather, op.cit., s. 9, 217.
- ⁵³ Herzog August Bibliothek. Jahresprogramm 1991, Wolfenbüttel 1991, s. 84-87, 114-116.